

УДК 658.011.23:330.12

ПОКАЗНИКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА У СИСТЕМІ МОНІТОРИНГУ: ПРИНЦИПИ ТА ПІДХОДИ ДО ЇХ ДОБОРУ І СИСТЕМАТИЗАЦІЇ**Яремко І.Й., д.е.н.***E-mail: I.Yaremko@i.ua***Рябкова О.В.***E-mail: ryabkova84@mail.ru**Національний університет «Львівська політехніка»*

В сучасних умовах є необхідними заходи підвищення короткострокової результативності підприємства, але не менш важливою є побудова надійної основи для успішного функціонування з точки зору довгострокової перспективи. Метою дослідження є аналіз відповідності загальноприйнятих існуючих принципів та формулювання окремих аспектів удосконалення добору індикаторів та результатних показників функціонування підприємства у системі моніторингу підприємства. Запропоновано систему аналітичних показників результативності в контексті вартісно-орієнтованого управління. Рекомендовано показники, що формують відповідний рівень результативності розподілити за напрямками, що характеризують види капіталів. Обґрунтовано необхідність оцінювання результативності у двох проекціях, а саме порівнюючи минулі та поточні показники та порівнюючи поточні та заплановані (очікувані) показники. Практичне застосування розробленої системи аналітичних показників дає змогу отримати інформацію для інформаційного забезпечення реалізації превентивної функції моніторингу, використовуючи методи прогнозування та регулювання.

Ключові слова: показники результативності, результативність, моніторинг, види капіталу, вартість підприємства

UDC 658.011.23:330.12

EFFECTIVENESS INDICATORS OF THE ENTERPRISE IN MONITORING SYSTEM: MAIN PRINCIPLES AND APPROACHES FOR THEIR SELECTION AND SYSTEMATIZATION**Yaremko I.Y., Doctor of Economics***E-mail: I.Yaremko@i.ua***Ryabkova O.V.***E-mail: ryabkova84@mail.ru**National University "Lviv Polytechnic"*

Means of increasing short-term performance of the enterprise are very required nowadays, as well as building solid ground for successful functioning remains important for the long-term period. The main purpose of this research is analysis of performance indicators in the system of enterprise monitoring according to the generally accepted principles and formulating separate aspects for upgrading the selection process. This research analyses a

developed system of analytical effectiveness indicators concerning value-based management. The pointed out indicators forming certain level of effectiveness have to be distributed according to the types of capitals, namely financial, manufactured, human, intellectual, relationship and natural capital. It has been grounded the need of assessment effectiveness in two definitions comparing past and present indicators with present and planned indicators. The practical use of developed analytical indicators' system with the use of forecasting and regulating techniques give us a possibility to implement enterprise monitoring as precautions.

Keywords: effectiveness indicators, effectiveness monitoring, types of capital, enterprise value

Актуальність проблеми. В сучасних умовах невизначеності, динамічності та недостатньої прогнозованості загальних економічних процесів, складності у конкретизації цілеспрямованості виробничо-господарських систем необхідність регулярного відстеження умов внутрішнього та зовнішнього середовища та реагування на його зміни є відправним базисом оцінки вироблення доцільних управлінських рішень. Відсутність об'єктивованої кореляції процесів оперативного управління підприємством із обраною стратегією є типовою проблемою сучасних підприємств. Вона компенсується намаганням досягнути перш за все поточних фінансових цілей (результатів), що спричиняють недостатню гнучкість управління.

Зазвичай, керівництво надає перевагу поточним результатам діяльності підприємства, особливо тоді, коли стратегія створення вартості капіталу та довгострокової перспективи негативно відображається на поточній прибутковості. В умовах нестабільної ринкової кон'юнктури заходи підвищення короткострокової результативності є необхідними, але не менш важливою є побудова надійної основи для успішного функціонування з точки зору довгострокової перспективи. Отже, досягнення короткострокового та довгострокового ефективного функціонування підприємства транзитивних економік та економік, що розвиваються є однією із найскладніших вимог в управлінні такими суб'єктами господарювання. Досягається це збалансуванням результатів діяльності підприємства, розрахованих на короткостроковий ефект з урахуванням деяких критеріїв, які в той чи інший спосіб забезпечують довгострокову перспективу.

За результатами досліджень Citigate Dewe Rogerson в сучасних умовах спостерігається зростання уваги акціонерів до таких питань як стратегічні цілі, вплив зовнішніх економічних умов на інвестиційні можливості, комунікація змін на підприємстві, а також участь акціонерів в управлінні, що свідчить про намагання вийти за межі аналізу короткострокових перспектив [7].

Наведені, а також низка інших проблем та тенденцій обумовлюють необхідність впровадження моніторингового процесу. Такий тип інформаційно-аналітичного забезпечення повинен бути озброєний об'єктивними показниками результативності діяльності підприємства. Це стосується не тільки формалізованих показників, які розкривають результативність діяльності підприємств в короткостроковому періоді, але і індикаторів, що окреслюють потенціал функціонування підприємства у довгостроковому періоді. В узагальненому підході такі результати повинні базуватися на аналітичних матеріалах, необхідних для критеріїв оцінювання ефективної та результативної діяльності підприємства та успішної реалізації стратегії.

Питання добору показників у систему моніторингу результативності підприємства і досі залишаються відкритими та набувають особливої актуальності, оскільки вони повинні складатись не тільки з фінансових показників, а й враховувати фактори загально-економічного середовища, бути орієнтованими на довгострокову перспективу. Для об'ємного інформаційно-аналітичного забезпечення формування базової основи вхідних потоків якісного та ефективного моніторингу виникає необхідність добору аналітичних показників, що характеризують поняття результативності в його сучасному змісті. Наведені проблеми є надзвичайно актуальними в сучасній економічній науці та потребують докладного дослідження потребують докладного дослідження та розвитку.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблема сутності та оцінювання результативності підприємства приділяється достатньо уваги, меншою мірою розглядають необхідність моніторингу таких показників, які розкривають поняття результативності сучасного підприємства. При цьому можна аргументувати, що публікацій, які стосувалися б адекватного сучасним умовам добору показників у системи моніторингу показників результативності підприємства, є недостатньо.

Визначення групи показників результативності господарської діяльності мають безпосереднє відношення принципів їх добору, що визначені Олексюком О.І., у систему моніторингу показників результативності діяльності підприємства. Науковець виділяє такі принципи, як: якість у кількісних оцінках, достовірність, цільова орієнтованість, прозорість, комплексність, часова орієнтованість, формалізованість, інтегрованість. Також науковець визначив завдання і призначення показників оцінки результативності економічної діяльності в розрізі трьох горизонтів оцінки: минулого, теперішнього часу та майбутнього [5, с.106].

Мельник О.Г., наголошуючи, що моніторинг є різновидом діагностики, докладно дослідила принципи добору показників економічної діагностики на основі полікритеріального підходу, зокрема відзначивши, що на добір бізнес-індикаторів впливають чинники внутрішнього та зовнішнього середовища організації [2, с.70].

Голубєва Т.С., Колос І.В., досліджуючи збалансовану систему показників, як одну з основних методик оцінювання результативності діяльності підприємства, до критеріїв відбору індикаторів відносять наявність взаємозв'язку показників із стратегією підприємства, наявність стимулюючого спрямування на показники різних сфер та їх значущість, виключення показників з мультиколінеарними зв'язками, можливість показника враховувати поточну і майбутню вартість, виключення показників, які створюють конфлікт інтересів структурних підрозділів [6, с. 71].

Науковцями у різноманітних комбінаціях формулюються принципи добору показників у системи моніторингу з різними об'єктними площинами. З огляду на проведений теоретичний аналіз літературних джерел за проблемою виникає необхідність удосконалення системи аналітичних показників результативності з метою адекватного сучасним умовам інформаційного забезпечення системи моніторингу підприємства.

Метою роботи є аналіз відповідності загальноприйнятих існуючих принципів та формулювання окремих аспектів удосконалення добору індикаторів та результатних показників функціонування підприємства у системі моніторингу підприємства.

Викладення основного матеріалу дослідження. Основним призначенням показників моніторингу результативності підприємства є

формування вхідної інформаційної бази щодо результативності діяльності підприємства з метою впливу результатів системи моніторингу на ефективність процесів підприємства.

Результативність функціонування підприємства складно об'єктивно оцінити настільки точно, як, наприклад, поточну результативність, результативність проекту тощо, оскільки підприємство здійснює різноманітні операції, що генерують відповідні окремі грошові потоки. При оцінюванні результативності діяльності підприємства з точки зору рентабельності функціонуючого капіталу варто врахувати те, що суму прибутків між власними і залученими джерелами розподілити неможливо.

Результативність (effectiveness) – ступінь реалізації запланованої діяльності та досягнення запланованих результатів [4]. Цей показник визначається значенням вихідних параметрів показників діяльності об'єкта. Він характеризує досягнутий результат по відношенню до очікуваного результату. В якості такого результату можуть виступати цілі підприємства чи заплановані дії. Таким чином для оцінювання результативності необхідно встановити критерії досягнення цих цілей, показники, за допомогою яких можна виміряти ці критерії, та мінімально допустиме значення цих показників.

Вибір параметрів оцінювання результативності підприємства, перш за все, визначається законодавчими регламентаціями, згідно яких оцінюють результативність підприємства за показниками річної фінансової звітності. Дані, що у ній містяться є мінімальним необхідним об'ємом інформації для оцінювання результативності підприємства. Крім того низка критеріїв оцінювання результативності варіюється в залежності від традицій корпоративного управління. Традиційно у США та Великобританії важливим є положення економічного суб'єкта на фондовому ринку; у Німеччині особливу увагу приділяють довгостроковому благополуччю підприємства, а у Японії – довгостроковій стійкості підприємства поряд з короткостроковою прибутковістю. Особливостями національної моделі корпоративного управління є наявність сформованих найпотужніших олігархічних угруповань, які контролюють цілі сектори економіки, інформаційна закритість товариств, низька корпоративна культура, нерозвиненість вартісного мислення акціонерів.

Крім критеріїв результативності підприємства, що визначаються офіційною звітністю та традиціями країни, суб'єктивно формуються також показники, що залежать від галузі, мети підприємства та його стратегії.

Згідно декларативних приписів Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку принципів корпоративного управління мета товариства полягає у максимізації добробуту акціонерів за рахунок зростання ринкової вартості акцій товариства, а також отримання акціонерами дивідендів [9].

Результати діяльності підприємства традиційно вимірюються переважно у фінансовому плані, головним критерієм при цьому виступає показники результативності підприємства, які встановлюють рівень прибутковості, тобто різні показники рентабельності. Але це може бути вірним тільки у короткостроковому періоді. Для довгострокового функціонування підприємства замало отримати прибуток, ще необхідно забезпечити відповідний рівень розвитку підприємства.

Результати підприємства у більш ширшому розумінні порівнюються до доданої вартості яку підприємство створює (тобто взаємодія виробничої та фінансової діяльності підприємства на його капітал). Створення вартості – це процес, результатом якого є збільшення, зменшення чи трансформація капіталів в результаті комерційної діяльності підприємства [6, с.36]. Це можуть бути внутрішні наслідки для капіталів (дохід та рух грошових засобів, рівень кваліфікації працівників) та зовнішні наслідки (рівень задоволення клієнтів, податкові платежі, лояльність до бренду, соціальні та екологічні наслідки), а також позитивні результати (тобто чисте зростання капіталу, і таким чином зростання вартості) та негативні результати (тобто зменшення капіталів, і таким чином зменшення вартості) [6, с.28].

При доборі показників у моніторингові системи результативності підприємства слід врахувати фактори зовнішнього середовища, в якому функціонує підприємство. Зовнішні фактори включають в себе як макроекономічні, так і мікроекономічні умови, а також соціальні проблеми, питання охорони зовнішнього середовища, конкурентні сили, споживчий попит, технологічні зміни тощо [5, с. 27].

Ядром підприємства є його бізнес-модель, яка заснована на різних видах капіталів. Діяльність підприємства та її продукти призводять до результатів з точки зору взаємодії на капітали. Показники, що використовуються в процесі моніторингу результативності підприємства, повинні надавати інформацію про різноманітні напрямки його діяльності, що підтримують стратегію підприємства, мають бути

спрямовані на відображення перспектив його функціонування та безпосередньо пов'язані із факторами створення вартості. Це досягається шляхом добору формалізованих та неформалізованих показників, що характеризують потенціалоутворюючі чинники, що впливають на зміни в капіталах підприємства.

Оцінювання вартості підприємства охоплює потенційну оцінку ресурсів, включаючи нематеріального характеру, а також перспективи їх впливу на отримання майбутніх доходів та грошових надходжень. Кожному виду ресурсів відповідає певний вид капіталу: фінансовим ресурсам – фінансовий капітал, матеріальним ресурсам – виробничий капітал, нематеріальним ресурсам – інтелектуальний, людський, соціальний, природнім ресурсам – природний капітал.

За стандартом Міжнародної ради з інтегрованої звітності, капітал – це запас вартості, який збільшується, зменшується чи трансформується в результаті діяльності організації [6 с.13].

Сукупність аналітичних показників, що характеризують результативність підприємства, доцільно розподілити за напрямками, що характеризують види капіталів: фінансовий, виробничий, людський, інтелектуальний, природний капітал та капітал взаємовідносин. Наявність позитивних або негативних параметрів результативності за кожним видом капіталу підприємства у сукупності формують відповідний рівень результативності, що відображає потенціал підприємства, його перспективи та проблемні аспекти.

Фінансовий капітал – це резерв засобів, які є на підприємстві, надходять з різних джерел фінансування чи створюються в результаті діяльності підприємства. Досягнення цілей зростання фінансового капіталу можна представити сукупністю таких показників: показники рентабельності, показники фінансової стійкості, показники ліквідності, показники ділової активності, тощо.

Виробничий капітал включає в себе виробничі фізичні об'єкти, які використовуються для виробництва продукції, виконання робіт чи надання послуг. Сукупність показників, що характеризують виробничий капітал можна представити такими групами показників: показники наявності та ефективності використання будівель, показники наявності та ефективності використання обладнання, показники наявності та ефективності використання інфраструктури (дороги, очисні споруди, мости, порти тощо).

Людський капітал – це компетенції працівників, їх здібності та досвід, а також мотивація впроваджувати інновації. Людський капітал характеризують такі групи показників: кількість працівників, обсяг інвестицій у навчання персоналу, кількість працівників, що пройшла корпоративне навчання, середній вік працівників, середня кількість навчальних днів на одного працівника, кількість травм на мільйон робочих годин, результати досліджень працівників, коефіцієнт прогулів, коефіцієнт звільнень, рівень оплати праці тощо.

Інтелектуальний капітал – нематеріальні активи, засновані на знаннях, що забезпечують конкурентні переваги. Сукупність показників, що характеризують інтелектуальний капітал підприємства можна представити такими показниками: кількість патентних заявок, кошти витрачені на наукові дослідження та розробки, кількість нових технологій, що випробовуються, рівень впізнаваності бренду, кількість розроблених нових продуктів, витрати на розвиток організаційних процесів та змін, витрати на розвиток програмного забезпечення для внутрішніх систем, обсяг доходів від реалізації науково-технічної продукції, бази даних тощо.

Капітал взаємовідносин – інститути та взаємовідносини в межах співтовариств та між ними, а також між групами зацікавлених сторін. Сукупність показників оцінки досягнення цілей збільшення капіталу взаємовідносин можна представити такими показниками: місце у рейтингу найкращих місць для роботи, кількість волонтерів, кількість претензій та позовів, участь у соціальних акціях, участь у культурних проектах, індекс задоволеності споживачів, фінансування соціальних проектів, кошти витрачені на благодійність тощо.

Природний капітал – це всі відновлювальні та невідновлювальні природні ресурси та процеси, які дають змогу створювати товари чи послуги підприємства. Природний капітал підприємства характеризує сукупність показників впливу діяльності підприємства на воду, землю, корисні копалини, ліси, біорізноманіття та еко-системи, а саме викиди вуглекислого газу, споживання енергії, кількість відходів, екологічні аварії, утилізовані відходи, інвестиції в охорону навколишнього середовища.

Для розуміння перспектив підприємства вирішальне значення має інформація про зміни у різних формах капіталу, їх використання та вплив підприємства на них. Створення капіталізації підприємства є безперервним процесом. Важливо проаналізувати результати діяльності

підприємства, порівнюючи заплановану діяльність в минулому з поточною діяльністю та очікуванням на майбутнє для оцінювання прогресу та здатності створювати та підтримувати вартість в майбутньому. Таким чином результативність підприємства можна оцінювати у двох проекціях: порівнюючи минулі та поточні показники, порівнюючи поточні та заплановані (очікувані) показники

Висновки. Практичне застосування запропонованої системи аналітичних показників сформовано з дотриманням основоположних концептуальних положень щодо функціонування системи моніторингу дає змогу отримати інформацію здатну забезпечити рівень ефективності управління підприємством. На основі агрегування така система показників результативності підприємства забезпечить ефективність процедур у процесі проведення моніторингу. Перспективами подальших досліджень, на наш погляд, можуть бути удосконалення концептуальної основи моніторингу показників результативності підприємства та розвиток моніторингових систем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галіцин В.К. Системи моніторингу: Монографія / В.К. Галіцин. – К.: КНЕУ, 2000. – 231с.
2. Голубева Т.С. Методологічні підходи до оцінки ефективності діяльності підприємства / Т.С. Голубева, І.В. Колос // Актуальні проблеми економіки.- 2006. - №5(59). - С.66-71
3. Доббс Р. Создание здоровой корпорации / Р. Доббс, К. Лесли, Л. Мендонца // Вестник McKinsey. Теория и практика управления. - 2006. - №14. – С. 37-47
4. ДСТУ ISO 9000:2007 Системи управління якістю. Основні положення та словник термінів (ISO 9000:2005, IDT). Чинний від 01.01.2008. – К.: Держспоживстандарт України, 2008. – 28 с.
5. Исследование интегрированной отчетности – Практическое руководство для участников Пилотной программы (октябрь 2011 г.) [Електронний ресурс] / <ИО> Интегрированная отчетность. – Електрон. дані. – Режим доступу: <http://ir.org.ru/attachments/article/13/prakticheskoe-rukovodstvo.pdf>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 24.05.2014.
6. Международный стандарт Интегрированная отчетность [Електронний ресурс] / Integrated reporting <IR>. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу http://www.theiirc.org/wp-content/uploads/2014/04/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK.docx_en-US_ru-RU.pdf. – Назва з екрану. – Дата звернення: 24.05.2014

7. Мельник О.Г. Системи діагностики діяльності машинобудівних підприємств: полікритеріальна концепція та інструментарій: [монографія] / О.Г. Мельник. – Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2010. – 344 с.
8. Олексюк О.І. Економіка результативності діяльності підприємства: монографія / О.І. Олексюк. – К.:КНЕУ, 2008. – 362 с.
9. Про затвердження Принципів корпоративного управління: Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 11.12.2003 №571
10. Системи фінансового моніторингу. Методологія проектування: Монографія / За ред.. О.В. Мозенкова. – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2005. – 152 с.
11. Уолш. К. Ключові фінансові показники. Аналіз та управління розвитком підприємства: Пер. з англ. – К.: Всеуито; Наукова думка, 2001. – 367 с.
12. Загородній А.Г. Капітал підприємства: формування та реалізація: Монографія / А.Г. Загородній, О.Є. Кузьмін, І.Й. Яремко. – Львів: ЗУКЦ, ПП НВФ «Біарп», 2011. – 224 с.
13. Capitals – Background Paper for <IR> [Електронний ресурс] / <ИО> Интегрированная отчетность. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: <http://ir.org.ru/attachments/article/13/IR-Background-Paper-Capitals.pdf>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 24.05.2014.
14. Sandra Novakov Effective investor engagement and outreach [Електронний ресурс] / Citigate Dewe Rogerson. – Електрон. дані. – 2013. – Режим доступу: <http://www.citigatedewerogerson.com/wp-content/uploads/2013/11/Moscow-2013-Leading-Edge-IR-Conference-CDR-presentation.pdf>. – Назва з екрану. – Дата звернення: 24.05.2014.